

Leidraad omgang met wilde vogels met vogelgriep

VERSIE 1 (22 NOVEMBER 2022)

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inleiding	2
Rollen en verantwoordelijkheid:	3
Wettelijk plicht en rol ministerie van LNV:	3
Wie zijn er mogelijk direct betrokken bij de omgang met wilde vogels met vogelgriep?	4
Het melden van dode wilde vogels met vogelgriep	5
Wanneer, welke, dode wilde vogels opruimen.....	6
Persoonlijke beschermingsmaatregelen	7
Bedrijfsmatig hanteren van zieke en dode vogels.....	7
Opruimen van enkele dode vogels (door particulieren)	8
Het afvoeren van kadavers	8
De omgang met zieke levende vogels.....	9
Andere regels ten aanzien van wilde vogels.....	10
Het werk van dierenhulpverleners	10
Het verstoren van wilde vogels	10
Overige partijen en communicatie	10

Bijlage I: AI Impact adviezen voor opruimen.

Bijlage II: Handreiking vogelasielen.

Bijlage III: Factsheet Fryslân.

Bijlage IV: Vogelsterftekaart

Voorwoord

Deze leidraad gaat over het opruimen van dode in het wild levende vogels (hierna: wilde vogels), waarvan wordt vermoed dat ze besmet zijn met hoogpathogene vogelgriep (hierna: vogelgriep) en de omgang met zieke wilde vogels. Deze leidraad ziet met name op de situatie waarin grote aantallen wilde vogels in Nederland dood gaan, in grote waarschijnlijkheid aan een hoogpathogeen vogelgriepvirus.

Het opruimen van kadavers van wilde vogels kan belangrijk zijn om besmetting van mensen, in het wild levende (zoog)dieren en gehouden dieren te voorkomen. Het niet opruimen van grote hoeveelheden dode dieren kan ook andere ziekten in de hand werken zoals botulisme en kan invloed hebben op de waterkwaliteit. Het is daarom belangrijk dat grote aantallen dode vogels opgeruimd worden.

Het opruimen van dode vogels met vogelgriep is een complex vraagstuk dat van verschillende perspectieven bezien kan worden. De afweging waar en wanneer dode vogels opgeruimd moeten of kunnen worden is niet eenduidig. Opruimen op stranden, op openbare plaatsen of juist in natuurgebieden of broedkolonies vraagt ieder zijn eigen afweging en vergt soms ook hele specialistische expertise. Het is belangrijk dat het opruimen afgestemd wordt met zowel deskundigen over vogelgriep in wilde vogels als deskundigen over de betreffende wilde vogelsoorten zelf. Daarbij is het uitgangspunt dat eigenaren van de grond waar de kadavers liggen of terreinbeheerders zelf bepalen hoe het opruimen ingevuld wordt en om de afweging te maken wanneer vogels wel of niet opgeruimd moeten worden. De situatie waarin het opruimen van enkele vogels gewenst is vanwege sterfte in broedkolonies wordt in deze leidraad een aantal keer als voorbeeld van de complexiteit aangehaald. De leidraad biedt op dit moment geen concrete protocollen die in een dergelijke situatie in het veld gebruik kunnen worden. Hier wordt aan gewerkt. De leidraad zal op dit punt later worden aangevuld.

Het doel van deze leidraad is om informatie te geven aan de hand waarvan organisaties het opruimen kunnen organiseren.

Inleiding

De afgelopen twee jaar hebben infecties met vogelgriep tot hoge sterfte geleid onder tal van wilde vogels. In 2020/2021 waren dat vooral watervogels, waaronder brandganzen, grauwe ganzen, knobbelzwanen, en roofvogels; waaronder buizers en slechtvalken. In de zomer van 2022 werd plotseling aanzienlijke sterfte vastgesteld onder een aantal koloniebroedende zeevogels. Behalve bij zeevogels zijn er toen ook besmettingen vastgesteld bij enkele soorten zeezoogdieren.

Vogelgriep is een zoonose, een infectieziekte die van dier naar mens kan overspringen. Mensen kunnen besmet raken met vogelgriepvirussen maar die kans is klein. In 2021/2022 circuleert in Nederland een H5N1 virus, wereldwijd raakten incidenteel mensen besmet met deze variant van H5N1. In deze gevallen ging het om mensen die intensief direct contact hadden met besmette vogels. Vogelgriepvirussen muteren gemakkelijk en bepaalde mutaties kunnen leiden tot een variant, die gemakkelijker mensen besmet of zelfs van mens tot mens overdraagbaar is. Hoewel de kans op een dergelijke mutatie zeer klein is, neemt die toe als meer dieren met vogelgriepvirus besmet worden, zeker als ook zoogdieren worden besmet. Het is daarom belangrijk om zicht te houden op de ontwikkeling van vogelgriepvirussen in gehouden en wilde dieren en om kadavers op te ruimen op plaatsen waar mensen of (huis)dieren daarmee in contact kunnen komen.

Fryslân was een van de provincies waar er sprake was van veel sterfte onder wilde vogels. In Fryslân heeft de Veiligheidsregio vervolgens een coördinerende rol op zich genomen en zijn daarvoor die provincie specifieke afspraken gemaakt over het opruimen. Maar in een groot deel van Nederland zijn het vaak de dierenhulporganisaties, terreinbeheerders zoals bijvoorbeeld Natuurmonumenten en Staatbosbeheer die kadavers opruimen zonder dat de afvoer van kadavers goed geregeld is. Er is behoefte aan duidelijkheid over rollen en verantwoordelijkheden en aan centrale coördinatie.

Onder andere gemeenten, dierenhulporganisaties en (natuur)terreinbeheerders geven aan dat zij behoefte hebben aan informatie over of kadavers verwijderd moeten worden, hoe kadavers veilig verwijderd kunnen worden en wat er met die kadavers moet gebeuren. Zij willen weten wat er van hen verwacht wordt, wie zij aan kunnen spreken op welke verantwoordelijkheid en hoe zij ervoor kunnen zorgen goed toegerust te zijn om op een veilige manier dode wilde vogels op te ruimen en met zieke levende vogels om te gaan. Deze leidraad bevat informatie over de wettelijke kaders en verantwoordelijkheden voor zover die op basis van wetgeving bestaan. In de bijlagen zijn verschillende adviezen opgenomen die door de AI Impact werkgroep geformuleerd zijn ten aanzien van het opruimen van dode wilde vogels (Bijlage I). Daarnaast is een 'handreiking vogelasielen' opgenomen die eerder gepubliceerd is en gemaakt is door Stichting Dierenlot, Vogelklas Karel Schot, Erasmus MC en platform voor opvangcentra (Bijlage II), een factsheet die Veiligheidsregio Fryslân opgesteld heeft over de manier waarop het opruimen in Fryslân georganiseerd is (Bijlage III) en 'de Vogelsterftekaart' die het huidige meldsysteem voor dode wilde vogels inzichtelijk maakt (Bijlage IV).

Deze leidraad is tot stand gekomen met hulp van:

Veiligheidsregio Fryslân, Provincie Fryslân, gemeente Súdwest Fryslân, gemeente Noardeast Fryslân, Gemeente Waadhoeke, Gemeente Leeuwarden, Gemeente Zaanstad, Provincie Utrecht, Fauna beheer eenheden Nederland, Stichting Dierenlot, Stichting Wildopvang.nl, werkgroep AI Impact, Natuurmonumenten, RIVM, Ministerie van VWS, WBVR, DWHC, de deelnemers van de landelijke bijeenkomst 'vogelgriep in wilde vogels' op 27 oktober 2022.

Rollen en verantwoordelijkheid:

Wettelijk plicht en rol ministerie van LNV:

Er is nergens expliciet geregeld wie verantwoordelijk is voor het opruimen van dode wilde dieren. Zonder een expliciete regeling is het aan de rechthebbende van het terrein (of de beheerder) om al dan niet tot het verwijderen van kadavers op hun terrein over te gaan, als onderdeel van de invulling van het eigendomsrecht (of een daarvan afgeleid recht).¹ Het is daarom in de eerste plaats een aangelegenheid van de rechthebbende of beheerder van de grond om te besluiten over het verwijderen van kadavers van wilde vogels van hun terrein. Dat kan bijvoorbeeld een particulier zijn (tuin bij woning, particuliere natuur), Rijkswaterstaat (Rijkswateren of (auto)snelwegen), een provincie (provinciale wegen), een waterschap (provinciale wateren), ProRail (treinspoor), een gemeente (lokale wegen, lokale wateren, andere lokale openbare ruimten) of terreinbeherende organisaties zoals Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de 12 Landschappen. Er geldt geen algemene verplichting voor eigenaren en beheerders van de terreinen om dode dieren op te ruimen; niet op basis van de Wet publieke gezondheid of de Wet dieren. Maar het kan, gegeven de belangen waar rechthebbenden of beheerders mee te maken hebben, wel wenselijk of zelfs nodig zijn dat te doen.

In aanvulling daarop heeft de Rijksoverheid een verantwoordelijkheid om ervoor zorg te dragen dat karkassen van wilde vogels die besmet zijn met een gereguleerde besmettelijke ziekte² zoals vogelgriep worden opgeruimd. Artikel 62, lid 3 van Verordening (EU) 2020/687 stelt dat de bevoegde autoriteit wat betreft de kadavers van wilde dieren waarvan wordt vermoed dat zij met een ziekte van categorie A, zoals vogelgriep, besmet zijn, ongeacht of deze dieren zijn gedood of dood zijn gevonden, ervoor moet zorgen dat wilde dieren, in dit geval wilde vogels, worden verwijderd.

De plicht om hiervoor zorg te dragen betekent dat het ministerie zich ervan moet verzekeren dat dit in de praktijk ook gebeurt, niet dat het ministerie (als enige) in de praktijk zelf kadavers zou

¹ Eigendom is immers het meest omvattende recht is dat iemand op een zaak kan hebben (artikel 1 van boek 5 van het Burgerlijk Wetboek)

² Op basis van de Europese diergezondheidsverordening zijn specifieke dierziekten aangewezen waarvoor lidstaten maatregelen kunnen of moeten treffen. Op basis van de kenmerken van verschillende ziekten zijn de ziekten ingedeeld in categorieën (A tot en met E). De maatregelen die een lidstaat kan of moet treffen verschillen per categorie.

verwijderen. Het ministerie van LNV ziet het daarom als zijn verantwoordelijkheid om het opruimen van kadavers van wilde vogels zo goed mogelijk te laten verlopen door uitvoerende personen of instanties waar mogelijk te ondersteunen en te faciliteren maar vraagt hierbij de hulp van lokale partijen zoals gemeenten, provincies, veiligheidsregio's of terreinbeheerders.

Deze partijen zijn in het algemeen beter toegerust om deze taken uit te voeren of te coördineren; ze kennen het gebied en de plaatselijke situatie, regels en andere zaken. Het ministerie wil lokale afspraken en de manier waarop zaken lokaal geregeld zijn, respecteren. Het is belangrijk dat lokaal afspraken en afwegingen worden gemaakt, toegespitst op de situatie. Het ministerie ziet het niet als zijn opgave om er zelf voor te zorgen dat kadavers opgeruimd worden maar wel om ervoor te zorgen dat er overal waar het opruimen van dode wilde vogels speelt er een aantal basale zaken geregeld zijn. Daarbij moeten tenminste de volgende zaken geregeld zijn:

1. Er is een duidelijke manier om de vondst van dode vogels met vogelgriep te melden.
2. Er zijn afspraken over wie de dode vogels uit het veld verwijderd.
3. De juiste afvoer van kadavers is geregeld.
4. Het is duidelijk bij wie betrokkenen zich kunnen melden met vragen.
5. Beschikbaarheid en instructies voor het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen (PBM).

Wie zijn er mogelijk direct betrokken bij de omgang met wilde vogels met vogelgriep?

Provincie

De provincie is het bevoegd gezag waar het gaat om de Wet natuurbescherming. Op basis van artikel 3.2 lid 6 van de Wet natuurbescherming is het verboden (dode) vogels, delen of producten van soorten die natuurlijk in het wild in Nederland levende vogelsoorten onder zich te hebben of te vervoeren. Gedeputeerde en Provinciale staten kunnen, op basis van artikel 3.3 van de Wet natuurbescherming, ontheffing of vrijstelling verlenen van deze verboden als voldaan wordt aan de voorwaarden gesteld in artikel 3.3 lid 4. Officieel moet de provincie vrijstelling verlenen om kadavers van dode wilde vogels op te ruimen. Daarnaast is de Provincie in een aantal gevallen terreinbeheerder van gebieden of wegen.

Gemeenten

Gemeenten hebben een wettelijke verplichting om zwerfende dieren (op) te vangen en te verzorgen (artikel 5:5 BW). Die verplichting geldt niet ten aanzien van in het wild levende dieren. Er is geen wettelijke plicht voor gemeenten om dode dieren uit de openbare ruimte te verwijderen, maar in het belang van de openbare orde en veiligheid gaan gemeenten daar soms wel toe over. Gemeenten hebben, net als het Rijk, een wettelijke taak op het terrein van de infectieziektebestrijding. Deze taak vloeit voort uit de Wet Publieke Gezondheid (WPG). De uitvoering van infectieziektebestrijding ligt bij de GGD, maar wordt uitgevoerd in opdracht van de gemeente. De GGD verstrekt gemeenten (en het Rijk) inzicht in de risico's rond infectieziekten en de mogelijkheden om die te verkleinen. De GGD heeft ook een registrerende functie om (mogelijke) effecten van infectieziekten te volgen en voert de regie om uitbraken zo snel mogelijk te beheersen. Een andere belangrijke taak van de gemeenten is gezondheidsbeleid maken. De gemeente is dan de meest logische partij om de verbindende regierol op zich te nemen. Immers: de gemeente staat voor het algemeen belang van de lokale samenleving³. Gemeenten zijn in sommige gevallen ook eigenaar of beheerder van terreinen.

Veiligheidsregio

De taken van de veiligheidsregio zijn primair gericht op rampenbestrijding, crisisbeheersing, brandweerzorg, de organisatie van geneeskundige hulpverlening bij zware ongevallen, rampen en crises (GHOR) en de handhaving van de openbare orde en veiligheid. Burgemeesters en veiligheidsregio's kunnen op grond van de WPG een coördinerende verantwoordelijkheid toebedeeld krijgen bij de bestrijding van een (dreigende) epidemie onder de bevolking met bepaalde infectieziekten, waaronder humane infecties met dierlijk influenzavirus, zoals de

³ <https://vng.nl/artikelen/de-gemeentelijke-rol-in-gezondheidsbeleid>

vogelgriep. Het staat individuele veiligheidsregio's uiteraard vrij om hun eigen afweging te maken in het bieden van bepaalde vormen van ondersteuning. Dat is afhankelijk van de lokale situatie en mogelijkheden van de desbetreffende veiligheidsregio. Zo heeft de veiligheidsregio Fryslân op verzoek van de inliggende gemeenten een coördinerende rol op zich genomen om het opruimen van dode wilde vogels in Fryslân te regelen.

Faunabeheereenheden

Faunabeheereenheden (FBE) hebben op basis van de Wet natuurbescherming een coördineerde rol in jacht, beheer en schadebestrijding. In dat kader hebben zij niet direct een rol bij het opruimen van dode wilde vogels of de omgang met zieke wilde vogels.

Jagers, die zijn aangesloten bij wildbeheereenheden, komen bij de uitvoering van hun activiteiten per definitie in de omgeving van natuur en water en kunnen dus geconfronteerd worden met de vondst van dode wilde dieren. Ook voor hen geldt geen plicht tot opruimen. Als er naar oplossingen gezocht wordt voor het verzamelen van kadavers kan contact gezocht worden met de betreffende faunabeheereenheid om te zien of jagers hier iets in zouden kunnen betekenen.

Rijkswaterstaat en waterschappen

Waterschappen en Rijkswaterstaat zijn terreinbeheerder. De waterschappen zijn verantwoordelijk voor de waterkwaliteit in de kleinere wateren. Rijkswaterstaat is verantwoordelijk voor de grotere wateren. Werknemers kunnen met dode wilde vogels in aanraking komen tijdens hun werkzaamheden rondom wateren. Als terreinbeheerder zijn waterschappen en Rijkswaterstaat de aangewezen partij om dode wilde vogels op hun terreinen te verwijderen. Dode vogels worden in een aantal gevallen door waterschappen dan wel Rijkswaterstaat uit het water al opgeruimd in het kader van botulisme.

Terreinbeherende organisaties (natuur)

Er is een groot aantal terreinbeherende organisaties. Soms is dit een vereniging zoals Natuurmonumenten. Soms hebben zij een wettelijke taak in natuurbeheer zoals Staatsbosbeheer. Vaak beheren zij een groot aantal waterrijke natuurgebieden die verspreid in Nederland liggen.

Dierenambulances en Dierenartsen

Dierenambulances hebben een ontheffing van de Wet natuurbescherming om zieke of gewonde dieren te vervoeren. Dierenambulances hebben geen wettelijke plicht om kadavers op te halen. Over het algemeen zijn dierenhulporganisaties wel nauw betrokken vanuit het belang van de gezondheid van levende wilde dieren en in het belang van zieke vogels met vogelgriep. Op sommige plaatsen hebben dierenambulances zelf een rol genomen in het opruimen van kadavers van vogels. In sommige gevallen doen zij dit in afspraak met de gemeente.

Dierenartsen hebben een verantwoordelijkheid in de zorg voor zieke dieren. Op basis van de Wet dieren hebben zij een zorgplicht. Dat betekent onder andere dat zij in geval van nood hulp behoren te verlenen aan een dier. Dit geldt ook voor niet gehouden dieren. In sommige gemeenten zijn afspraken over het euthanaseren van zieke wilde vogels.

Particuliere eigenaren (agrariërs, pluimveesector)

Particuliere eigenaren van landgoed, erven of tuinen zijn daar zelf beheerder over. Zij kunnen dode wilde vogels op hun land aantreffen. Zij kunnen dode vogels zelf opruimen of een andere partij vragen dit voor hen te doen.

Het melden van dode wilde vogels met vogelgriep

Het is belangrijk dat duidelijk is waar dode vogels gemeld moeten worden. En het is belangrijk dat de juiste soorten en aantallen vogels onderzocht worden op vogelgriep om goed zicht te houden op het virus. Op basis van artikel 10, tweede lid, in samenhang met bijlage II, deel 1, van Verordening (EU) nr. 2020/689 is Nederland verplicht om hoogpathogene vogelgriep onder wilde vogels te monitoren. In Nederland is deze monitoring ondergebracht bij DWHC en NVWA. Dit systeem gaat uit van de situatie waar er een lichte toename is in sterfte onder wilde watervogels zoals eenden en

zwanen met als doel de aanwezigheid van vogelgriep in een bepaalde regio snel te signaleren om zo de risico's voor de pluimveehouderij beter in te kunnen schatten. In 2021 werd vogelgriep in knobbelzwanen aangetoond voordat het eerste pluimveebedrijf besmet raakte.

Het virus circuleert in veel soorten vogels. Naast watervogels zoals eenden, zwanen en ganzen raken ook bijvoorbeeld zee- en kustvogels besmet. Daarom werkt het ministerie van LNV in overleg met deskundigen op het gebied van ecologie en virologie aan een nieuwe opzet van de monitoring voor dode wilde vogels met als tweede doel om de impact van vogelgriep op wilde vogelpopulaties beter te kunnen inschatten. Daarbij hoort ook een centraal landelijk meldnummer waar dode wilde vogels gemeld kunnen worden. Het ministerie werkt dit samen met deskundigen uit. Deze leidraad zal naar aanleiding van die ontwikkelingen aangepast worden.

Tot die tijd kunnen alle dode wilde vogels zoals opgenomen in Bijlage IV voor onderzoek gemeld worden via het meldformulier van het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC)⁴. Het DWHC haalt alleen wilde vogels op voor onderzoek. Het DWHC kan niet alle gemelde dode dieren op halen en onderzoeken. Het DWHC ruimt geen vogels op.

In Fryslân kunnen dode wilde vogels gemeld worden via het milieunummer. Deze is te vinden in de factsheet van Fryslân in bijlage III. Dit nummer is alleen voor meldingen van dode wilde vogels in Fryslân.

Het Wetterskip Fryslân heeft een vogelgriepapplicatie ontwikkeld voor het registreren van meldingen van dode wilde vogels. Deze applicatie zal door het ministerie van LNV beschikbaar worden gemaakt voor alle provincies. De lancering van de app wordt begin 2023 verwacht. Deze leidraad zal dan aangepast worden met richtlijnen voor het gebruik van deze app.

Wanneer, welke, dode wilde vogels opruimen

Het opruimen van kadavers van wilde vogels kan belangrijk zijn om besmetting van mensen, in het wild levende (zoog)dieren en gehouden dieren te voorkomen. Het niet opruimen van grote aantallen dode dieren kan ook andere ziekten in de hand werken zoals botulisme en kan invloed hebben op de waterkwaliteit. Het is daarom belangrijk dat grote aantallen dode vogels opgeruimd worden. Onderstaand zijn algemene richtlijnen meegegeven over het opruimen. De eigenaar of beheerder van de grond bepaalt hoe het opruimen op zijn grondgebied georganiseerd wordt. Dit vraagt soms om specialistische kennis en afstemming, bijvoorbeeld wanneer het gaat over opruimen in broedkolonies.

Het opruimen van kadavers vindt in beginsel plaats op plekken waar het potentieel op overdracht van virussen op andere dieren en mensen het grootst is, bijvoorbeeld in de openbare ruimte, vooral op plekken waar veel gerecreëerd wordt, zoals badplaatsen en stranden die toegankelijk zijn voor publiek.

Er zijn verschillende routes waarop een pluimveebedrijf besmet kan raken. Het is niet bekend wat het relatieve risico is van dode vogels met vogelgriep in de directe omgeving van pluimveebedrijven. Niettemin is het uit voorzorg verstandig om kadavers van dode wilde vogels, in de directe omgeving van pluimveebedrijven op te ruimen.

In natuurgebieden waar geen of weinig mensen komen laat men karkassen van wilde vogels verdacht van vogelgriep in het algemeen liggen om de wilde dieren niet onnodig te verstoren. Er zijn drie omstandigheden waarbij opruimen van kadavers overwogen kan worden. (1) Op plaatsen waar kadavers van wilde vogels een grote aantrekkingskracht hebben op aaseters en predatoren. (2) Op plaatsen waar wilde vogels in hoge dichtheid bij elkaar komen, b.v. om te rusten of te foerageren. (3) Op plaatsen waar wilde vogels in hoge dichtheden broeden, zoals broedkolonies van sterns of meeuwen. Op die plaatsen kan opruimen mogelijk positieve lokale effecten hebben, maar zal als maatregel onvoldoende zijn om de epidemie in wilde vogels te remmen of te stoppen.

Grondeigenaren en terreinbeheerders zijn de aangewezen partij om te bepalen of en hoe dode wilde vogels uit de gebieden die zij in eigendom hebben of beheren verwijderd worden zonder

⁴ [Meld een dood dier | Dutch Wildlife Health Centre \(DWHC\)](#)

kwalyke effecten op beskermde flora en fauna, gebieden en de veiligheid van uitvoerenden. In Bijlage I zijn handelingsperspectieven van de AI impact werkgroep opgenomen die kunnen helpen om die afweging te maken.

De omgang met vogelgriep in kolonies wilde vogels vraagt om maatwerk. Sommige natuurbeheerders, ornithologen en ecologen zijn bezig met het ontwikkelen van protocollen voor specifieke scenario's. Indien deze gereed zijn kunnen die toegevoegd worden aan deze leidraad.

Persoonlijke beschermingsmaatregelen

Vogelgriep is een zoönose. Mensen kunnen besmet raken als zij intensief contact hebben met besmette vogels. Het is daarom belangrijk voorzorgmaatregelen te nemen bij het hanteren van zieke en of dode vogels.

Bedrijfsmatig hanteren van zieke en dode vogels

Personen die voor het werk in contact komen met wilde watervogels hebben, worden meer en vaker blootgesteld aan besmette vogels. Bovendien komen zij daarbij ook zieke levende vogels tegen en is de kans groter dat het contact met de vogels niet beperkt blijft tot de handen. Voor die mensen is het daarom extra belangrijk om de veiligheid goed te borgen. Dit zijn bijvoorbeeld medewerkers van de dierenambulance, de waterschappen, Rijkswaterstaat of andere uitvoerende diensten. Er kan twijfel bestaan over de vraag wanneer iets bedrijfsmatig is. Het RIVM adviseert hierover om als arbitraire grens aan te houden dat wanneer er per keer meer dan 2 vogels opgeruimd worden, volledige persoonlijke bescherming gedragen wordt.

Benodigde materialen

- *Wegwerpoverall*
- *Latex wegwerphandschoenen*
- *Werkhandschoenen*
- *Stevige plastic overschoenen*
- *Mondkapje (minimaal FFP2 klasse)*
- *Sterillium*
- *Kadaverzakken*
- *Tie wraps of tape*
- *Schep, blik en schepnet of grijper etc.*
- *Vuilniszakken*

WERKWIJZE

- *De persoon die dode vogels gaat opruimen zorgt voor vertrek dat alle benodigde materialen in de auto liggen en een duidelijke scheiding van schoonmateriaal en vuilmateriaal in de auto.*
- *Bij aankomst op de locatie waar de kadavers liggen, trekt deze persoon de bovenstaande persoonlijke beschermingsmiddelen aan. Over de eigen schoenen worden stevige plastic overschoenen gedragen.*
- *Kadavers niet met blote handen aanraken. Raap de kadavers met een schep, blik, grijper of schepnet op en stop deze in een binnenstebuiten gekeerde kadaverzak, zodanig dat de binnenkant weer binnen komt te zitten. Maak de kadaverzak goed dicht met een tie wrap of tape.*
- *Inspecteer tevens de directe omgeving rond de kadavers op zieke en/of dode dieren en verwijder ook deze dieren.*
- *Na het verzamelen van de kadavers ontsmet u de handschoenen met Sterillium. U trekt de persoonlijke beschermingsmiddelen uit, stopt deze in een vuilniszak en maakt de zak goed dicht. Let op: de besmette dieren dienen apart van de gebruikte materialen gehouden te worden.*
- *Hierna ontsmet u de blote handen met Sterillium.*
- *De zak met kadavers, vuilniszak met persoonlijke beschermingsmiddelen én de gebruikte materialen worden aan de buitenzijde besproeid met Sterillium.*

- *De zak met kadavers en de vuilniszak worden op een reinigbare ondergrond in het vuile gedeelte van de auto vervoerd.*
- *De kadaverzak kan afgevoerd worden naar Rendac.*

De vuilniszak met gebruikte materialen kan met het restafval worden weggegooid.

Voor iedereen die in contact geweest is met dode of zieke levende vogels geldt het advies om contact op te nemen met de huisarts als er binnen 10 dagen griepachtige verschijnselen optreden. Geef hierbij aan dat er contact is geweest met (mogelijks) besmette vogels. Als de huisarts besluit dat er sprake is van een verdenking van vogelgriep, zal hij/zij dit bij de lokale GGD melden.

Opruimen van enkele dode vogels (door particulieren)

Voor wie incidenteel minder dan twee dode vogels wil opruimen gelden niet alle maatregelen zoals hierboven beschreven. Bijvoorbeeld een particulier die een dode vogel in de tuin heeft gevonden. De mate van blootstelling aan vogelgriep is dan beperkt, daarom zijn het gebruik van uitgebreide persoonlijke beschermingsmiddelen bij het opruimen dan gerechtvaardigd

Benodigde materialen:

- *Handschoenen (wegwerp of andere plastic handschoenen)*
- *(Vuilnis) zak/afsluitbare container.*

WERKWIJZE:

- *Trek handschoenen aan*
- *Pak de dode vogel op. Als u dan fijn vindt kunt u ook een schep, blik of grijper gebruiken.*
- *Stop de vogel in een (vuilnis) zak en maak de zak goed dicht.*
- *Trek handschoenen uit en gooi deze weg met het restafval of was ze af met zeep.*
- *Was daarna de handen met zeep.*
- *Dode wilde vogels moeten afgevoerd worden naar destructie. Gemeenten hebben doorgaans de afvoer van gezelschapsdieren via Rendac geregeld. Dode wilde vogels mogen via diezelfde weg afgevoerd worden.*

Voor iedereen die in contact geweest is met dode of zieke levende vogels geldt het advies om contact op te nemen met de huisarts als er binnen 10 dagen griepachtige verschijnselen optreden. Geef hierbij aan dat er contact is geweest met (mogelijks) besmette vogels. Als de huisarts besluit dat er sprake is van een verdenking van vogelgriep, zal hij/zij dit bij de lokale GGD melden.

Het afvoeren van kadavers

De afvoer van kadavers is wettelijk geregeld in Verordeningen (EU) nr. 1069/2009. De Verordening (EU) nr. 1069/2009 bepaalt dat alle kadavers van gehouden dieren én kadavers van wilde dieren waarvan wordt vermoed dat zij met op mens of dier overdraagbare ziekten zijn besmet categorie 1- of 2-materiaal zijn. In Nederland is de regelgeving verder uitgewerkt in de [Wet dieren](#). Daaruit volgt onder andere dat kadavers verplicht moeten worden aangemeld en aangeboden door de houder aan een verwerkingsbedrijf voor categorie 1- en 2-materiaal. In Nederland is één verwerkingsbedrijf voor categorie 1- en 2-materiaal (zoals bijvoorbeeld kadavers): Rendac.

Op basis van de Wet dieren (artikel 3.5) zijn gemeenten verplicht om kadavers van gezelschapsdieren in te zamelen en zorg te dragen voor de afvoer ervan; ze zijn evenwel niet verplicht om de afvoer van kadavers van wilde dieren te faciliteren. Een gezelschapsdier kan ook gecremeerd worden of begraven op een dierenbegraafplaats. Gezelschapsdieren mogen ook begraven worden op de grond van de eigenaar of houder, hierover besluit de gemeente. Dit geldt niet voor hobbydieren zoals schapen, paarden, kippen, geiten, varkens etc. en ook niet voor vogels waarvan vermoed wordt dat zij besmet zijn met vogelgriep.

Op basis van Verordening (EU) nr. 2020/687 moet de Rijksoverheid ervoor zorgen dat kadavers van vogels die vermoedelijk besmet zijn met vogelgriep altijd voor vernietiging aangeboden worden aan Rendac en dat het vervoer van kadavers conform de ADR wetgeving moet. Wanneer een gemeente de afvoer van gezelschapsdieren naar Rendac geregeld heeft, kan de gemeente

daarvan ook gebruik maken voor de afvoer van wilde vogels. Dode wilde vogels die verdacht zijn van vogelgriep zijn categorie 1 materiaal, net zoals kadavers of delen daarvan die via dierenklinieken en dierenambulances en mogen via dezelfde weg afgevoerd worden. Kadavers van landbouwhuisdieren zijn categorie 1 of 2 materiaal. Dode wilde vogels kunnen dus niet samen met kadavers van landbouwhuisdieren afgevoerd worden. Daarnaast kan een ieder zelf contact met Rendac opnemen en afspraken maken om tegen betaling dode dieren te laten ophalen. Er kan bijvoorbeeld eenmalig een grote partij vogels worden opgehaald of er kan een container worden aangevraagd om vogels in te verzamelen.

De omgang met zieke levende vogels

Voor de zorg voor een ziek dier gelden de volgende leden uit artikel 2.1 van de Wet dieren:

- lid 1: "Het is verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen"
- lid 6: "Een ieder verleent een hulpbehoevend dier de nodige zorg".
- lid 7: "Het bij en krachtens het eerste tot en met het zesde lid bepaalde is tevens van toepassing ten aanzien van andere dan gehouden dieren".

Hulpbehoevende dieren moeten geholpen worden op basis van de Wet dieren (artikel 2.1) en vaak voelen mensen een morele verantwoordelijkheid voor het welzijn van dieren.

Of een dier hulpbehoevend is, is soms moeilijk te bepalen. De recente zienswijze van de Raad voor Dieraangelegenheden (RDA)⁵ geeft hierover aan: "Wanneer iemand een (levend) dier aantreft dat op zijn/haar toenadering niet reageert, gebrekkige pogingen onderneemt om te vluchten, te dreigen of te vechten, zal op het eerste gezicht (moeten) aannemen dat dit dier niet meer kan functioneren zonder hulp en - wanneer aan zichzelf overgelaten - zal sterven."

Een ieder moet een dier, wild of gehouden, de nodige zorg verlenen (Wet natuurbescherming artikel 1.11). Dat maakt dat het vangen en doden van wilde vogels, wanneer genezing niet meer mogelijk is en verder lijden kan worden voorkomen, is toegestaan, ook al zijn die handelingen verboden op grond van de Wet natuurbescherming. Dit omdat de naleving van een andere wettelijke verplichting, in dit geval die van de Wet dieren, een rechtvaardigingsgrond is (artikel 42, eerste lid, van het Wetboek van Strafrecht).

Het maken van de goede afweging of een dier hulpbehoevend is en wat de juiste hulp is, is voor de meeste mensen onmogelijk, zo oordeelde de RDA. De RDA vindt dat de wettelijke zorgplicht moet worden opgevat als 'zoekplicht naar deskundigheid': het inschakelen van de dierenambulance, dierenarts of hulpdiensten, of 144 bellen voor advies. Een dierenarts is zonder meer bekwaam en bevoegd om een inschatting te maken van passende hulp aan een vogel met verschijnselen die kunnen passen bij vogelgriep. Het is niet uit te sluiten en zelfs heel voorstelbaar dat er ook andere individuen in het veld bekwaam zijn om een dergelijk inschatting te maken, maar dit kan over een andere beroepsgroep dan dierenartsen niet unaniem gezegd worden.

Met name in situaties waar bij opruimacties nog levende (op sterven na dood) dieren gevonden worden is het lastig om dat optimaal te organiseren. Het is te adviseren om een dierenarts te consulteren wanneer deze situatie voorzien wordt. Het Centre for Sustainable Animal Stewardship (Faculteit Diergeneeskunde Utrecht) geeft in het "Adviesrapport dodingsmethode toepasbaar in wildopvangen door niet-dierenartsen"⁶ de beschikbare en dierwaardige methoden om specifieke diercategorieën in een wildopvangcentrum te euthanaseren. Voor water en zeevogels geven zij aan dat bij dieren tot 3kg doding door middel van het breken van de nek een dierwaardige methode is om deze vogels te doden, mits dit door een bekwaam persoon uitgevoerd wordt.

⁵ <https://www.rda.nl/nieuws/nieuws/2022/07/11/publicatie-rda-zienswijze-dilemmas-in-de-wildopvang>

⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/03/31/adviesrapport-dodingsmethoden-toepasbaar-in-wildopvangen-door-niet-dierenartsen>

Er zijn nog andere voorbeelden te bedenken waarbij specifieke aandacht moet zijn voor zieke vogels. Bijvoorbeeld wanneer er duidelijk zichtbare ziekte is bij vogels in groepen of kolonies. Of en hoe ingegrepen kan of moet worden zal per geval bekeken moeten worden. Wanneer ingrijpen in populaties wilde vogels nodig wordt geacht, is het belangrijk dat ten aanzien van populatiebeheer en schadebestrijding de provincie het bevoegd gezag is. Het is aan de provincie om te bekijken of in het kader van instandhouding van soorten ontheffingen mogelijk zijn op een verbod op het doden en vangen van wilde dieren. Wanneer een jacht- en populatiebeheerverbod is ingesteld als tijdelijke dierziektebestrijdingsmaatregel door de minister van LNV, zal het ministerie samen met de provincie naar een passende oplossing zoeken als er ernstige praktische problemen door ontstaan in het licht van de belangen die met de ontheffing voor populatiebeheer zijn gediend.

Andere regels ten aanzien van wilde vogels

Het werk van dierenhulpverleners

Binnen beperkingszones, zones van 10km die worden ingesteld rondom besmette pluimveebedrijven, gelden er vervoersverboden voor vogels van en naar inrichtingen. Inrichtingen zijn locaties waar vogels permanent of tijdelijk gehouden worden met uitzondering van dierenklinieken en locaties waar andere vogelsoorten dan kippen, kalkoenen, parelhoen, eenden, ganzen, kwartels, duiven, fazanten, patrijzen en loopvogels (Ratitae) als gezelschapsdier worden gehouden. Een wildopvangcentrum is dus ook een inrichting op het moment dat zij vogels opvangen.

Dierenambulances mogen, voor zover dat is toegestaan op basis van de Wet natuurbescherming, niet gehouden dieren en ook vogels ophalen uit een beperkingszone. Zij mogen vogels indien nodig binnen de beperkingszone naar een dierenarts brengen, maar moeten vogels naar een wildopvang buiten de beperkingszone brengen.

Wildopvangen buiten beperkingszones mogen alle soorten vogels opvangen. Zie bijlage III voor een handreiking hierover. Wildopvangen moeten een vermoeden van vogelgriep onder de vogels die zij opnemen of opgenomen hebben melden. Wanneer een wildopvang besmet verklaard wordt, mag de NVWA op basis van een risicobeoordeling besluiten om bepaalde soorten en groepen vogels niet te ruimen. Rondom besmette wildopvangen hoeft ook geen beperkingszone ingesteld te worden.

Wanneer een wildopvang besmet is wordt de opvang door de NVWA geblokkeerd. De opvang kan gedurende die periode geen dieren opvangen.

Het verstoren van wilde vogels

Iedereen zal begrijpen dat activiteiten die versturend zijn voor wilde vogels (geluid, beweging) leidt tot het wegvliegen van vogels, wat in geval van besmetting van die vogels ook een verspreiding van het virus met zich brengt. Maar hoe groot het risico op verspreiding precies is per denkbare activiteit, is afhankelijk van veel factoren.

Onlangs oordeelde de deskundigengroep dierziekte hierover dat het zinvol is om wilde vogels op plekken waar de prevalentie van de zieke wilde vogels hoger is niet te versturen. Het is op basis van de tot nu bekende gegevens niet goed in te schatten welke gebieden dat zijn.

Het beleid ten aanzien van het versturen van wilde vogels zal mede in relatie tot het jachtverbod in beperkingszones geëvalueerd worden. De leidraad wordt daarop later aangepast.

Overige partijen en communicatie

Gemeentelijke gezondheidsdienst (GGD)

De GGD is gericht op humane gezondheid en geeft informatie en advies over dierziekten in relatie tot de volksgezondheid. Wanneer iemand binnen 10 dagen na contact met een besmette vogel griepachtige verschijnselen krijgt, is het advies om contact op te nemen met de huisarts. Geef

hierbij aan dat er contact is geweest met dode of zieke levende wilde vogels. De huisarts kan vervolgens onderzoek laten doen en moet als er sprake is van (een verdenking van vogelgriep) dit melden bij de GGD. Voor vragen over vogelgriep in relatie tot volksgezondheid kan contact gezocht worden met de GGD. De GGD wordt door de NVWA ook op de hoogte gebracht van vogelgriepbesmettingen binnen de gemeente.

NVWA

Wilde zoogdieren (vlees- en aaseter) met neurologische symptomen voor de dood kunnen worden gemeld aan de NVWA op telefoonnummer 045-5463188 voor eventuele nadere instructies.

Vondsten van dode wilde vogels kunnen gemeld worden bij het DWHC.

De NVWA registreert deze meldingen en kan vogels laten onderzoeken. Dat gebeurt niet in alle gevallen. De NVWA is niet verantwoordelijk voor het opruimen van dode wilde vogels.

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Samen met duizenden vrijwilligers brengt Sovon de ontwikkelingen in aantallen en verspreiding van vogels in kaart. Door verklarend onderzoek krijgen ze inzicht in de oorzaken van deze veranderingen. Deze kennis is beschikbaar voor onderzoekers, beschermers, beleidsmakers en natuurliefhebbers. Zo voorzien zij de maatschappij van feiten over vogels. Sovon is ook de samensteller van de vogelatlas. De Vogelatlas van Nederland toont de veranderingen en laatste stand van zaken omtrent de vogelpopulaties in ons land. Het is raadzaam advies bij Sovon in te winnen bij het opruimen van wilde vogels.

Nederlandse Zeevogelgroep (sectie Nederlandse Ornithologische Unie), werkgroep Nederlands Stookolieslachtofferonderzoek (NZG/NSO)

De werkgroep NZG/NSO registreert en documenteert al sinds 1974 strandingen van dode zeevogels langs de gehele Nederlandse Noordzeekust en in het Waddengebied. Om dit te bereiken worden systematische tellingen van dode vogels uitgevoerd door vaste, deskundige medewerkers gedurende het gehele jaar (effort-gecorrigeerde database). De gegevens worden al sinds enkele tientallen jaren verzameld voor de Nederlandse overheid (Rijkswaterstaat) zodat die kan voldoen aan haar verplichtingen onder het OSPAR verdrag (Ecological Quality Objectives, Issue 4. Seabirds, EcoQO element F). De werkgroep NZG/NSO deelt haar gegevens ook met de werkgroep AI Impact, zodat een goed beeld kon ontstaan van de omvang van vogelgriep gerelateerde mortaliteit tegen een achtergrond van 'reguliere' zeevogelstrandingen. Het is raadzaam advies van de werkgroep NZG/NSO in te winnen bij het opruimen van wilde vogels langs de kust en waar mogelijk gegevens met elkaar te delen, zodat een goede kwaliteit gegevensverzameling gewaarborgd kan blijven.

DWHC

De missie van het Dutch Wildlife Health Centre is het vermeerderen van de kennis over de gezondheid van wilde dieren en het bevorderen van een goed gebruik van deze kennis. Het DWHC onderzoekt ook vogels met vogelgriep. Dode wilde vogels kunnen gemeld worden bij DWHC. De verantwoordelijkheid voor het opruimen ligt niet bij DWHC en zij halen niet alle vogels op voor onderzoek.

Diervizier

DierVizier is primair een breed samenwerkingsverband van grote en kleine gemeenten, het ministerie van LNV, dierenwelzijnsorganisaties en kennisinstellingen. Deze partijen kunnen via de website van Diervizier kennis en informatie delen over gemeentelijk beleid ten aanzien van dier vraagstukken zoals ook vogelgriep. Gemeenten kunnen zich aanmelden op www.diervizier.nl